

Els monstres de la postdemocràcia idiota i la “taula” republicana de Hannah Arendt

Lluís Montull

Elon Musk exhibint, el febrer del 2025, la motoserra, regal de Javier Milei, amb la inscripció “¡Viva la libertad, carajo!”. Llicència CC.

Malgrat que el seu origen és molt anterior, pocs fenòmens van tan units al projecte modern com la democràcia perquè entronca directament amb el seu valor central, de la llibertat. Igualment, pocs fets socials i polítics han estat sotmesos a crisis tan continuades. I això significa que aquesta forma de govern, que amb el temps ha esdevingut també criteri moral i fins i tot de veritat, ha estat contínuament subjecta a allò que, com deia Antonio Gramsci, defineix tota crisi: “El fet que el que és vell no acaba de morir, i el que és nou no acaba de néixer.” I en aquest entretemps, afegia, “sorgeixen monstres”.

La qüestió és, doncs, quins són els monstres que avui amenacen la nostra democràcia. I ben segur que la resposta més òbvia apuntaria als moviments

d'extrema dreta que guanyen posicions en les enquestes de mitja Europa, rememorant aspectes de les polítiques d'odi i totalitàries d'un feixisme i un nazisme dels anys trenta i quaranta, els quals no només van esborrar qualsevol rastre de democràcia, sinó que fins i tot van posar en perill la persistència de la mateixa humanitat, una raó per la qual les formacions restants dels arcs parlamentaris d'arreu proclamen acords per aïllar-los amb més o menys contundència.

Però si excavem una mica darrere aquesta retòrica emfàtica del que s'ha arribat a anomenar “cordó sanitari”, ens adonarem que l'ombra de la serp antidemocràtica està més estesa del que es podria pensar i té el seu cap principal no en la retòrica dels Vox,

Aliança o Le Pen, parcialment equiparable amb l'anterior feixisme, sinó en una concepció del liberalisme darwinista i ferotge que hauria substituït l'imaginari del contracte social dels vells autors liberals, de Locke a Rawls, per un contracte personal que només accepta els altres si em convenen i en el moment que signo el pacte, perquè demà ves a saber què en dic. Un contracte personal fet a mida que modificaria la relació amb les normes socials —com en les manifestacions contra les mascaretes per la covid en què es cridava “visca la llibertat!”—, les mesures contra el canvi climàtic o les veritats científiques —als EUA de Trump ja circulen llistes amb termes com *diversitat* que les recerques científiques no podran incloure, si volen accedir a fons del govern federal—.

I això forma un front molt més ampli encapçalat pels Trump i Milei i les grans corporacions digitals de les quals Orriols i Abascal són fervents servidors. I és des d'aquest contracte personal que s'adopten posicions xenòfobes, masclistes i insolidàries per convertir la democràcia en idiota, en el sentit etimològic, perquè es basa en la renúncia a allò que és comú, i perquè, en definitiva, fomenta una ciutadania d'una màxima exigència cap als altres i alhora d'una mínima assumpció de responsabilitats pròpies.

“Tot plegat significa, per tant, que no n’hi ha prou a denunciar amb escarafalls pretesament renovats el feixisme, el masclisme, el classisme i la intolerància d’una vella democràcia que ha acabat adoptant trets monstruosos.”

Però, com hem arribat a aquesta democràcia idiotitzadora? Doncs aquí es podria esmentar, en primer lloc, el col·lapse de les ideologies emancipatòries a finals del segle XX, i que té com a moment culminant la caiguda del Mur de Berlín, el 1989, atès que amb aquest fet històric van decaure els imaginaris d'una alternativa transformadora a la ideologia de mercat hegemònica —per emprar una altra expressió gramsciana—, un fet que ha significat dècades de desorientació de les esquerres europees, les quals, des d'aleshores, si bé han seguit marcant un perfil diferenciat quant a iniciatives parlamentàries per ampliar i consolidar la cartera de drets civils, alhora s'han quedat sense una contraproposta de model clara que, entre altres coses, els fes efectius. Però és que, paradoxalment, com assenyalava, per exemple, Enzo Traverso, aquest afonament també hauria posat en qüestió la mateixa doctrina liberal i el somni de Fukuyama d'un fi de la història en què liberalisme i democràcia haurien anat per sempre més units, de manera que el liberalisme original més humanista dels també Montesquieu, Stuart Mill o Isaiah Berlin ha acabat substituït per la versió spenceriana de la motoserra de Milei, la qual ja no tindria problemes per acceptar la colonització amb pràctiques autoritàries i discursos d'odi de la separació de poders o els mecanismes de discussió i opinió pública; les mateixes institucions i procediments que la tradició liberal clàssica havia pensat com a fonaments de la legitimitat política i, per tant, la darrera garantia d'un govern just.

El dia de la caiguda del Mur de Berlín amb la porta de Brandenburg al fons (9 de novembre de 1989).
Llicència CC.

Sens dubte, però, per capir l'èxit de la postdemocràcia idiota és fonamental atendre la radicalització del capitalisme de consum en què tota experiència esdevé mercaderia, també la llibertat que, reduïda a elecció personal, passa a ser gest en va d'una singularitat que, com més diferent pretén ser —com amb els selfies—, més igual esdevé, és a dir, més palesa és la seva condició d'expressió de servitud heterònoma al mercat central de les vivències. I aquí ha estat decisiu el pes que han adquirit en els processos de comunicació i informació les tecnologies digitals d'informació i les xarxes socials, que encara han afavorit més el culte a la polarització. Una polarització que, afortunadament, no té l'efecte destructiu de l'estetització de la violència de la internacional feixista original, però

que no només degrada i banalitza, com deia, la discussió i l'opinió pública, sinó que, òbviament, deixa en un lloc prou galdós l'ofici de la política. Ofici que, com totes les tasques complexes, requereix rigor, responsabilitat i allunyar-se de la simplificació de què fan gala els nous populismes. I que ara des de posicions liberals, però fins i tot a cops socialdemòcrates, es veu temptat una vegada rere una altra a adoptar les formes i les mesures d'aquest populisme, com polítiques cada cop més estrictes en seguretat i immigració, en un bosc de confusió en què cada cop és més difícil distingir qui és qui, com sí que va succeir —malgrat, això sí, alguns titubejos inicials— durant la Segona Guerra Mundial.

Tot plegat significa, per tant, que no n'hi ha prou a denunciar amb escarafalls pretesament renovats el feixisme, el masclisme, el classisme i la intolerància d'una vella democràcia que ha acabat adoptant trets monstruosos. Cal presentar, seguint l'esquema de Gramsci, una alternativa de fons, cal esbossar allò que distingiria una nova democràcia. Una tasca gens senzilla, òbviament, perquè per començar cal entomar-la des d'una modernitat que, des de tants punts de vista, com es veu en aquest recull, presenta signes d'esgotament.

En tot cas, però, aquesta nova democràcia només pot venir del seu rearmament polític. I en aquest sentit, un bon esbós crític, però també propositiu, sobre allò en què podria consistir el representa, sens dubte, la imatge de la taula de Hannah Arendt, una autora que, entroncant amb el vell republicanisme d'Aristòtil o Kant, va saber veure que el problema compartit de les democràcies de masses i el feixisme era una despolitització que, efectivament, ens hauria tornat a tots més idiotes. Per això ens diu que l'espai públic que compartim en democràcies com les nostres és com una taula. Si la nostra pràctica política la fa desaparèixer, si ens quedem sense, restem aïllats, desubicats en un espai sense sentit. Una pèrdua de sentit que ens afecta no només per definir-nos col·lectivament, sinó —i aquí la radicalitat de la imatge arendtiana— per formar la nostra identitat individual, perquè també és al voltant de la taula on sorgeixen les veus pròpies, on esdevenim plurals i on, per tant, pot tenir sentit una discussió pública que no sigui simplificadora ni infantil, en el pitjor sentit del terme. És, doncs, fonamental deixar de ser consumidors d'una democràcia, llibertats o veritats només mesurables per l'efectivitat del seu simulacre. I que, altrament, recuperem les nostres taules arendtianes. De segur les institucionals, atès que és fonamental redignificar l'ofici de la política, clau en una democràcia representativa, i això també significa reconèixer-ne la complexitat. Però, igualment, a partir de les xarxes comunitàries més elementals com els barris i els municipis. A fi d'entomar la tasca complexa i indefugible de rearticular espais on puguem aplegar-nos, on compartir lluites i ressignificar aquells grans conceptes com *democràcia*, que, si estan sempre en crisi, és també perquè cal sempre redefinir-los i redefinir-nos-hi. Perquè només així evitem que un dia ens adonem que s'han convertit definitivament en el seu contrari. I no és gens clar que els monstres no ens duguin avantatge...

Portada del llibre *Vita activa oder Vom tätigen Leben*.

